
М.М. АНТОНОВИЧ

Мирослава Михайлівна Антонович, докторант, доцент кафедри загальноправових наук Національного університету "Києво-Могиллянська академія"

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ І ТЛУМАЧЕННЯ

Про універсальність прав людини активно заговорили з прийняттям Загальної декларації прав людини (далі – ЗДПЛ). З того часу цю ідею неодноразово брали під сумнів багато держав Азії, Африки та Південної Америки. За останні десятиліття проблема знову набула особливої гостроти. Дебати, які часто іменують боротьбою між західними й азійськими цінностями, розгорнулися між тими, котрі стверджують, що права людини є універсальними, й прихильниками ідеї культурного релятивізму (відносності) прав людини. Крайнощами в цьому питанні є радикальний культурний релятивізм, згідно з яким культура – це єдине джерело чинності морального права чи норми, та радикальний універсалізм, який, на противагу йому, вважає, що культура не має жодного стосунку до чинності моральних прав чи норм.

Мета цієї статті – простежити співвідношення концепції універсальності та культурного релятивізму в правах людини, а також проаналізувати зміни, які сталися в тлумаченні принципу універсальності прав людини за роки після прийняття ЗДПЛ.

Л.І. Глухарєва говорить про "універсальну концепцію прав людини" як про реальний факт сучасності й дієву глобальну систему сьогодення, викладену в Міжнародному біллі про права та в низці інших документів, ухвалених під егідою ООН, а також шляхом порівняння та пошуку спільного в регіональних і національних актах з прав людини¹. Ідеї "універсальної концепції прав людини" протиставляють "універсальну концепцію міждержавного співробітництва у сфері прав людини"², що, звичайно, нічого спільного з універсальністю прав людини не має, оскільки ставить їх у залежність від політики держав.

Прихильники ідеї універсальності прав людини наголошують на тому, що індивід у будь-якій частині земної кулі завжди залишається людиною, що дає підставу наполягати на загальному характері деяких прав, які йому належать, та на їхній універсальній природі³. Права людини належать індивідам лише завдяки тому, що вони люди, а не на підставі певних соціальних відмінностей⁴.

Серед прихильників ідеї універсальності прав людини бачимо не тільки західних науковців. Так, С.П. Субеді (Індія) стверджує, що принципи прав людини – універсальні, їх можна знайти в усіх цивілізаціях і релігіях світу, а тому вони застосовні до всіх осіб, незалежно від належності до певної держави. Для ілюстрації цього С.П. Субеді аналізує індуське поняття *dharma*, тобто закон, який регулює життя індусів і визначає, що саме необхідно зробити для підтримки індивіда, сім'ї, соціального класу, суспільства.

Таким чином, на думку Субеді, *dharma* встановлює належний спосіб людського існування і створює основи розуміння індусами права і справедливості⁵. На основі такого розуміння поняття *dharma* Субеді доходить висновку, що права людини є універсальними, оскільки кожна людина в будь-якому куточку світу потребує захисту своїх прав, і кожне цивілізоване суспільство в кожній організованій і цивілізованій країні визнало їх від незапам'ятних часів⁶. Однак, саме зважаючи на таке розуміння поняття *dharma*, М. Ріттер стверджує, що свої права індуси набувають не завдяки своїй біологічній природі людини, а в результаті діяльності людини, її обов'язку діяти відповідно до *dharma*, тобто права індусів походять з обов'язку⁷. Великий вплив на права людини мають і культурні та релігійні традиції інших країн Азії, Африки та Латинської Америки.

Оцінюючи культурний релятивізм як незаперечний факт, Дж. Донеллі намагається узгодити концепції культурного релятивізму й універсальності прав людини. У теорії релятивізму Дж. Донеллі виокремлює кілька його видів: сильний культурний релятивізм, згідно з яким культура є основним джерелом морального права, чи норми (втім кілька основних прав людини мають справді універсальне застосування), та слабкий культурний релятивізм, згідно з яким культура може бути важливим джерелом чинності морального права, чи норми. Саме цю позицію слабого культурного релятивізму прав людини захищає Дж. Донеллі, оскільки вона дозволяє певні (обмежені) відхилення від “універсальних” стандартів прав людини, в основному на рівні форми і тлумачення. На його думку, ЗДПЛ та Міжнародні пакти з прав людини в умовах сучасного світу підтверджують цей підхід слабого культурного релятивізму до прав людини, а саме, підхід, згідно з яким права людини є передусім універсальними, але визнає таке обмежене джерело винятків та принципів тлумачення, як культура⁸.

Виникає запитання: якщо права людини базуються на її природі і якщо природа людини універсальна, то яким чином права людини можуть бути відносними? Відповідь, на думку Дж. Донеллі, проста – природа людини сама до певної міри обмежена культурою⁹. Саме це донеллівське “до певної міри” й відрізняє його погляд і від марксизму, який розглядає людину як продукт соціуму; й від біхейвіоризму, згідно з яким людська особистість є результатом впливу зовнішніх умов, а природа людини – результат певних історичних процесів, які за конкретних соціальних умов формують людину, а отже природа людини зумовлена культурою. Залишається запитання: наскільки культурні традиції обмежують права людини?

З іншого боку, деякі традиційні (культурні) практики самі були обмежені правами людини. Наприклад, рабство, яке було звичаєм у багатьох суспільствах, сьогодні не може бути виправдане жодним звичаєм (норма *jus cogens*). Аналогічно статеві, расові, етнічні та релігійні дискримінації широко практикувалися в багатьох культурних традиціях, однак нині вона заборонена.

Досягнуто консенсусу різних культур стосовно деяких практик, які не можна виправдати навіть найстародавнішими культурними традиціями. Наприклад, заборона катувань чи вимога дотримуватися процедури (*due process*) у визначенні й виконанні покарання прийнята практично всіма культурами. Водночас є різні тлумачення самого поняття “катування” в різних культурах. У мусульман, як відомо, відрубання пальця як покарання за крадіжку не вважається катуванням.

Важливою проблемою універсальності прав людини є також категоризація прав людини. На рівні багатьох категорій – громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав майже не виникає сумнів, що вони є універсальними, за невеликим винятком щодо економічних і соціальних прав. Інша ситуація виникає на рівні поділу цих прав на окремі частини. Наприклад, право на працю, що, без сумніву, входить до складу соціальних та економічних прав, можна витлумачити як право на вільний вибір праці, на справедливі та сприятливі умови праці, захист від безробіття тощо. Деякі з цих видових прав, що входять до родового поняття “економічні та соціальні права”, не є загально визнаними.

Разом із тим, на думку Дж. Донеллі, сильний і слабкий релятивізм не можна розрізняти тільки на основі кількості відхилень від універсальних стандартів, які вони допускають. Слід враховувати й якісні відмінності, котрі можна простежити, наприклад,

на відмінностях у формі й тлумаченні права на участь у політичному житті, яке гарантує, зокрема, ст. 21 ЗДПЛ: "...участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників"*.

Тлумачення цього права можна розпочати з відмінностей виборчих від невиборчих форм участі громадян. Також розрізняють пряму демократію та представницьку. Представницькі вибори можна далі поділити на відносно відкриті та закриті, багатопартійні чи однопартійні. Можна розрізнити вибори, в яких голосування є правом, а також такі вибори, де воно є привілеєм або ж обов'язком. Водночас ці відмінності в тлумаченні права на участь у політичному житті якісно відрізняються від питань форми, таких, наприклад, як періодичність виборів тощо. Слід пам'ятати, що хоч зміст поняття "право на участь у політичному житті" досить спірний, рамки його обмежені. Скажімо, вибори, в яких людям "дозволяли" обрати абсолютного диктатора пожиттєво – "одну людину, один голос, і тільки один раз", згідно з відомою західно-африканською традицією, в жодному разі не означає, що воно відображає тлумачення права громадян на "участь у політичному житті". Водночас права, що розрізняються за формою та тлумаченням, залишаються універсальними за своєю сутністю, вважає Дж. Донеллі¹⁰.

Проаналізувавши права людини, задекларовані в ЗДПЛ, Дж. Донеллі дійшов висновку, що ці права застосовуються універсально, хоча в деяких випадках можуть бути відхилення через традиційні культурні цінності. Зокрема, у статтях 1, 2 та 7 ЗДПЛ відображено, в основному, індивідуалістичний погляд на людину, державу та суспільство. Індивідів тут розглядають як рівноправних. Рівність, однак, не може застосовуватися там, де людей розрізняють за такими ознаками, як народження, вік чи стать, що є типовим для традиційного суспільства. Це ж значною мірою стосується й прав, які зафіксовані у статтях 4 та 6 ЗДПЛ щодо статусу індивіда як особи й повноправного члена суспільства, котрі гарантуються шляхом заборони рабства й забезпечення всім рівного статусу перед законом.

Статті 3 і 5 ЗДПЛ гарантують життя, свободу й особисту недоторканність людини, забороняють катування й жорстоке, нелюдське або таке, що принижує її гідність, поводження та покарання. Ці права, викладені в сучасній формі, відображають основні цінності й захищають людину від держави. Тут досягнуто мінімального консенсусу щодо певних універсальних гарантій проти дій держави.

Статті 8–11 ЗДПЛ перелічують основні правові гарантії: фактичне поновлення людини у правах компетентними незалежними й безсторонніми судами; захист від безпідставного арешту й затримання; презумпція невинуватості. Їх можна розглядати як конкретизацію універсальних ідей справедливості.

Стаття 12 ЗДПЛ визнає право на приватність (privacy), тобто заборону втручання в особисте й сімейне життя. Гарантії невтручання в особисте й сімейне життя дуже важливі для індивіда й допомагають захистити його індивідуальність. Однак це поняття абсолютно чуже традиційним суспільствам. Статті 13, 14, 15 ЗДПЛ визнають права на свободу пересування, на притулок і громадянство, які також є основними в сучасному індивідуалістичному світі, але вони досить чужі для більшості традиційних суспільств.

Стаття 16 ЗДПЛ, що декларує право на одруження та заснування сім'ї, частково має універсальне застосування. Однак вимога "вільної й цілковитої згоди сторін, що одружуються" відображає сучасний погляд на шлюб як союз індивідів, а не об'єднання родів. Право на приватну власність, що сформульоване в ст. 17 ЗДПЛ, також має універсальну цінність, оскільки всі суспільства дозволяють індивідуальну власність хоча б на деякі речі, хоча в сучасному розумінні права на приватне володіння засобами виробництва, воно, очевидно, стосується тільки економіки з великим капіталістичним сектором.

Права на свободу думки, совісті й релігії, переконань та їх виявлення, збори й створення асоціацій, участь в управлінні своєю країною, що зафіксовані в статтях 18–21 ЗДПЛ, очевидно, базуються на сучасних індивідуалістичних концепціях людини й

* Зауважимо, що не всі науковці погоджуються з тим, що ст. 21 ЗДПЛ передбачає право на участь у політичному житті.

суспільства. Наприклад, традиційні суспільства часто не розрізняють релігійне й політичне, вимагають відповідності думки й переконання, обмежують право на асоціацію тощо.

Нарешті, економічні й соціальні права, визнані в статтях 22–27 ЗДПЛ, гарантують як індивідуальні права, так і види соціального захисту, які в традиційному суспільстві, здебільшого, забезпечує сім'я чи громада: соціальне забезпечення, праця, відпочинок і дозволя, засоби для існування, освіта, участь у культурному житті суспільства¹¹.

Отже, якщо та обставина, що права людини в сучасному суспільстві є механізмом захисту людини та її гідності, не викликає сумніву, то спірним залишається питання про об'єкт захисту. На думку Дж. Донеллі, таким є основне, відносно універсальне ядро людської природи та її гідності. Інша група вчених дотримуються тієї думки, що цим відносно універсальним осердям людської природи є хіба що біологічне начало людини. Ми погоджуємося з висновком Дж. Донеллі про те, що права людини, задекларовані в ЗДПЛ, застосовуються універсально, але в деяких випадках можуть бути відхилення від них через традиційні культурні цінності, тобто основні права людини є відносно універсальними. Інакше кажучи, універсальність прав людини природно доповнюється їхнім культурним релятивізмом. Хоча міжнародна спільнота через ООН і намагається контролювати в країнах реалізацію універсальних прав людини, ці права все ще значною мірою належать до сфери, захищеної державним суверенітетом. Контроль міжнародної спільноти за дотриманням прав людини зводиться переважно до встановлення певних обмежень, які впроваджуються через міжнародно-правові акти з прав людини, створені ними контрольні та правозахисні органи.

Україна належать до тих держав, які не ставлять під сумнів універсальність прав людини. Зокрема, в Засадах державної політики України в галузі прав людини 1999 р. визнана універсальність, взаємопов'язаність і взаємозалежність прав та основних свобод людини і громадянина¹². Однак нині група держав домагається зміни визначення змісту поняття “права людини”. В'єтнам, Індонезія, Іран, Ірак, Йемен, Китай, Колумбія, Куба, Лівія, Малайзія, Мексика, М'янмар, Пакистан, Сингапур та Сирія вважають, що принципи, проголошені в ЗДПЛ, відображають цінності Заходу й не відповідають цінностям їхніх країн. З погляду урядів цих держав, стандарти у сфері прав людини не можуть бути однаковими для всіх держав через їхні соціальні й культурні відмінності.

Ці дебати були в центрі уваги на другій Світовій конференції ООН з прав людини, яка відбулася в червні 1993 р. у Відні. Західні держави доклали багато зусиль, щоб не була вихолощена сама ідея універсальності прав людини. Делегація США спочатку відкинула аргумент, що будь-яке визначення прав людини має враховувати регіональні соціальні й культурні відмінності країн¹³. У процесі роботи конференції було досягнуто певного компромісу, а саме, у Віденській декларації та Програмі дій, ухвалених 25 червня 1993 р., неодноразово наголошується на універсальності прав людини. Зокрема, в параграфах 1, 5, 32, 37 йдеться про універсальну природу прав та свобод людини¹⁴. Згадаємо, що коли в 1948 р. було ухвалено ЗДПЛ, 48 держав голосували за декларацію, жодна – проти, вісім утрималися (Білоруська РСР, Чехословаччина, Польща, Саудівська Аравія, Українська РСР, Південно-Африканський Союз, Радянський Союз та Югославія), а представники двох держав були відсутні (Гондурас та Йемен). На міжнародній конференції у Відні обговорювали й ухвалювали декларацію 172 держави, й вони досягли певного консенсусу.

Зауважимо, що ще в проекті резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Всесвітня конференція з прав людини” від 26 жовтня 1992 р.¹⁵, а згодом у переглянутому проекті резолюції від 2 грудня 1992 р.¹⁶, в підготовці яких брала участь і делегація України, рекомендувалося внести до порядку денного Всесвітньої конференції питання про забезпечення універсальності, об'єктивності й невідбірковості в ході обговорення прав людини.

Підготовча робота перед Віденською конференцією не провіщала успішного фіналу. Ще до конференції відбулося три підготовчі регіональні наради: в Африці (Туніс), у Латинській Америці й регіоні Карибського моря (Сан-Хосе) та в Азії (Бангкок). Кожна нарада ухвалила “Підсумкову декларацію”, яка стосувалася проблем регіону.

Так, у преамбулі до Підсумкової декларації Латино-Американських держав (1993 р.) зазначено, що ці країни репрезентують велику групу держав, які мають спільне коріння багатої культурної спадщини. Її підґрунтям є культура різних народів, релігій і рас, і це коріння об'єднує їх у пошуку колективних рішень сучасних проблем шляхом дружнього діалогу, мирного співіснування й поваги принципів державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи держав та самовизначення народів¹⁸.

У Бангкокській декларації (1993 р.) було досить спірне твердження про те, що хоч азіяські держави визнають природну універсальність прав людини, їх треба розглядати в контексті динамічного процесу міжнародного нормотворення, пам'ятаючи про важливість національних і регіональних особливостей, різноманітних історичних, культурних і релігійних передумов¹⁹. У Бангкокській декларації акцентувалася увага на державному суверенітеті й забороні інтервенції, що в цьому контексті звучало як заперечення універсальності прав людини.

Водночас, Бангкокська декларація вітала підвищену увагу міжнародної спільноти до забезпечення прав людини, підтверджувала зобов'язання країн, що випливають із ЗДПЛ, заохочувала ратифікацію Міжнародного пакту про громадянські й політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права, наголосувала на "універсальності, об'єктивності і невибіркової (non-selectivity) всіх прав людини"²⁰.

Незважаючи на різні підходи, Віденська декларація підтвердила, що універсальність прав і свобод людини незаперечна, а також те, що права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними, взаємопов'язаними²⁰. Водночас вона наголосила, що слід пам'ятати про національні й регіональні особливості, а також і те, що право на розвиток країн – також універсальне й невід'ємне.

Схожі дебати відбулися й на IV Світовій конференції жінок у Пекіні (1995). В усіх проєктах документів цієї конференції слово "універсальність" бралось в дужки, які універсальності спірності поняття. Крім того, у примітці до розділу про здоров'я жінок, присвяченого питанням статі й дітонародження, гарантувалося, що всі заходи з охорони здоров'я жінок не застосовуються універсально, а регулюються в різних країнах відповідно до їхніх релігійних та етичних цінностей і культурних традицій²¹. У результаті дуже гострих дискусій цю примітку було знято наприкінці конференції і збережено текст Віденської декларації, який підтверджував універсальність прав людини й водночас закликав пам'ятати про культурні й регіональні традиції. Зазначалося, що всебічна повага до різноманітних релігійних та етичних цінностей людей має сприяти повному забезпеченню жінкам їхніх прав людини²².

Наявність регіональних культурних особливостей було підтверджено й у рішеннях судів. Так, справу Джонстон проти Ірландії²³, яку вів Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд), часто використовують як приклад регіональних особливостей європейських країн. У цій справі оспоровалася заборона розлучення подружжя Конституцією Ірландії. Як аргумент вказувалося на ту обставину, що право на розлучення закладено в праві на одруження, яке захищає Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод, що тисячі одружених пар були позбавлені права на розлучення згідно з ірландським правом.

У день слухання справи в Європейському суді ірландський уряд провів референдум із цього питання, котрий підтримав заборону розлучення. Під тиском ірландської громадської думки, конституційного статусу норми про заборону розлучення та важливості католицизму в Ірландії, Суд ухвалив: відмовити в задоволенні позову до Ірландії і не підтвердив право на розлучення. Суд звернув увагу на відмінність ст. 12 Європейської конвенції від ст. 16 ЗДПЛ, яка забезпечує рівні права до одруження, під час шлюбу та в разі його розірвання. Ця фраза не була зафіксована в Європейській конвенції, а отже Конвенція не гарантує право на розлучення. Таким чином, було встановлено, що заборона розлучень в Ірландії не суперечить Європейській конвенції. Разом із тим, висловлюються аргументи й проти оцінки заборони розлучень як європейської регіональної особливості. П.М. Рабінович зауважує, що, по-перше, така особливість характерна й для арабських країн, а, по-друге, для інших європейських країн рішення Європейського суду було б протилежним.

Сказане вище свідчить: норма про універсальність прав людини перебуває у стадії переосмислення, яке відбувається скоріше у формі тривалого діалогу й боротьби, аніж “цивілізаційної місії Європи”²⁴. За твердженням Л.І. Глухарєвої, “світ переходить від логіки монологу до діалогу різних логік, намагається сумістити попередні історичні епохи та їхні світоглядні цінності з епохою й цінностями, які щойно народжуються. Категорія універсальних прав суміщує міжцивілізаційні цінності й будується на основі принципу симфонізму, єдності в різноманітті...”²⁵.

Регіональні культурні особливості все частіше потрапляють до визначення змісту поняття “права людини” юристів-міжнародників. М. Коскенніємі, пояснюючи свої сумніви щодо рішення про санкціонування Радою Безпеки ООН уведення військ на Гаїті, закликає бути дуже обережними, застосовуючи ліберальні ідеї до неєвропейських традицій. “Ми просто не знаємо, що демократія означає для російського, сомалійського, китайського, алжирського чи іншого незахідноєвропейського неліберального суспільства”²⁶.

Отже, з одного боку, є зафіксований у міжнародно-правових актах і міжнародних звичаєвих нормах принцип універсальності прав людини, а з іншого – обмеження на універсальне сприйняття міжнародних норм з прав людини різними культурними й релігійними системами. Чи можна сказати, що система міжнародних прав людини є універсальною, якщо хоч одна держава відмовляється прийняти її? Як гадає Х. Керна, досягнення універсального сприйняття міжнародних норм з прав людини – це процес, і різні норми мають різні позиції в цій послідовності. Зміна і прийняття цих норм мають виходити з регіону й не можуть насаджуватися зовні²⁷. Віденська конференція з прав людини (1993 р.) засвідчила, що цей процес триває. Не заперечуючи саму ідею універсальності прав людини, більшість урядів у різних державах світу наголошує, що слід враховувати й регіональні культурні особливості. Універсальність прав людини чимраз частіше сприймається як діалог, який, на жаль, часто набуває форм боротьби.

¹ Глухарєва Л.І. Права человека в современном мире. – М., 2003. – С. 210.

² Россия и Совет Европы: 5 лет вместе: Материалы Международной конференции. Институт прав человека. – М., 2001. – С. 241–242.

³ Глухарєва Л.І. – Цит. праця. – С. 208.

⁴ Ritter M.A. Human Rights: The Universalist Controversy. A Response to Are the Principles of Human Rights “Western” Ideas? An Analysis of the Claim of the “Asian” Concept of Human Rights from the Perspectives of Hinduism, by Dr. Suray P. Subedi // Cal. W. Int’l L. J. – 1999. – Vol. 30. – P. 79, 88; Marie J.-B. Relations Between Peoples’ Rights and Human Rights. Semantic and Methodological Distinctions // Hum. Rts. L. J. – 1986. – Vol. 7. – P. 195, 198.

⁵ Subedi S.P. Are the Principles of Human Rights “Western” Ideas? An Analysis of the Claim of the “Asian” Concept of Human Rights from the Perspectives of Hinduism // Cal. W. Int. L. J. – 1999. – Vol. 30. – P. 52.

⁶ Id. – P. 58.

⁷ Ritter M.A. Human Rights: The Universalist Controversy... – P. 81–84.

⁸ Donnelly J. Cultural Relativism and Universal Human Rights // Hum. Rts. Q. – 1984. – Vol. 6. – P. 401–402.

⁹ Id. – P. 403.

¹⁰ Id. – P. 408–409.

¹¹ Id. – P. 415–417.

¹² Засади державної політики України в галузі прав людини // Голос України. – 25 черв. 1999 – № 115. – С.3.

¹³ Cerna Ch. Universality of Human Rights and Cultural Diversity: Implementation of Human Rights in Different Socio-Cultural Contexts // Hum. Rts Q. – 1994. – Vol. 16. – P. 741.

¹⁴ The Vienna Declaration and Programme of Action, adopted by The World Conference on Human Rights 24 June 1993 // U.N. Doc. A/Conf. 157/24 (Part 1). – P. 20–46.

¹⁵ Проект резолюції “Всесвітня конференція з прав людини” // Україна на міжнародній арені: 36. документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. /Упоряд. В.В. Будяков та ін.; Редкол. Г.Й. Удовенко (відп. ред.) та ін.; МЗС України. – К., 1998. – Кн. 1. – С. 600–602.

¹⁶ Переглянутий проект резолюції “Всесвітня конференція з прав людини” // Україна на міжнародній арені. – Цит. праця. – С. 682–684.

¹⁷ *Final Declaration of the Regional Meeting for Latin America and the Caribbean of the World Conference on Human Rights // Report of the Regional Meeting for Latin America and the Caribbean of the World Conference on Human Rights (San Jose, 18-22 Jan. 1993) A/Conf. 157/LACRM/15 – A/Conf/157/PC/58, preamble.*

¹⁸ *Final Declaration of the Regional Meeting for Asia of the World Conference on Human Rights // Report of the Regional Meeting for Asia of the World Conference on Human Rights (Bangkok, 29 Mar.–2 Apr. 1993) A/Conf.157/ASRM/8 – A/Conf.157/PC/59, preamble.*

¹⁹ *Id.* – P. 4, 3, 7, 9.

²⁰ *The Vienna Declaration and Programme of Action, adopted by The World Conference on Human Rights 24 June 1993 // U.N. Doc. A/Conf. 157/23 July 1993.– P. 3, 4.*

²¹ *Draft Platform for Action, Fourth World Conference on Women // U.N. Doc. A/CONF.177/L.1. – 1995. – P. 43.*

²² *Report of the Fourth World Conference on Women, Fourth World Conference on Women // U.N. Doc. A/CONF.177/20.– 1995.– P. 9.*

²³ *Johnston v. Ireland, App. No. 9697/82 // Eur. Hum. Rts Rep. – 1987. – V. 9. – P. 203.*

²⁴ *Otto D. Rethinking the “Universality” of Human Rights Law // Colum. J. Trans. L.– 1997.– Vol. 29.– No. 1.– P. 5, 45.*

²⁵ *Глухарева Л.И.* – Цит. праця. – С. 212.

²⁶ *Koskenniemi M. The Police in the Temple, Order, Justice and the UN: A Dialectical View // Eur. J. Int'l L. – 1995. – Vol. 6. – P. 343.*

²⁷ *Cerna Ch. Op. cit.* – P. 752.

Отримано 07.09. 2004

Резюме

В статті аналізується категорія універсальності прав человека, соотношение концепцій універсальності і культурного релятивізму прав человека, а также изменения в інтерпретації принципу універсальності прав человека за годы после прийнятия Всеобщей декларації прав человека. Обосновується думка про те, що універсальність прав человека доповнюється їх культурним релятивізмом і все чаще приймає форму діалогу между державами с различными культурними і релігійними традиціями.

І.В. ДРОБУШ

Ірина Вікторівна Дробуш, кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора Рівненської філії Київського університету права НАН України

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Основною проблемою вітчизняної науки конституційного права є проблема належної реалізації прав та свобод людини й громадянина в Україні, їх гарантування. Гарантії поряд із громадянством, принципами, загальною правосуб'єктністю є основними елементами правового статусу особи. Ця проблематика має комплексний характер, оскільки права та свободи забезпечуються не лише нормами конституційного права та інших галузей, а й канонічними, корпоративними нормами, нормами моралі. Лише сукупність соціальних норм може забезпечити необхідні умови для реалізації прав і свобод особи.

Необхідно зауважити, що теорія гарантованості прав і свобод розвивалася на всіх етапах розвитку людства разом із теорією природного права. Саме представники природно-правової школи (Платон, Аристотель, Г. Гроцій, Ж.- Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є та